

"DÖDEN VI ÄRVDE"

Under några dagar i september 2015 hölls i Stockholms Universitets regi den internationella begravningskonferensen Heritage of Death: Landscape, Sentiment and Practice, ett samarrangemang med detta universitet, Illinois Universitet och Birminghams Universitet. Konferensens arenor var Etnografiska institutionen vid Stockholms Universitet, Skogskyrkogården i Stockholm och Livrustkammaren på Stockholms slott.

Konferensens ansats kan närmast översättas med Dödens kvarlåtenskap: Natur, Andlig känsla samt Skick och bruk. Ett 50-tal experter från 16 länder föreläste om, gav prov på och diskuterade bl a ämnen som `När döden gästar`, `Begravningsritualer`, `Begravningsplatser`, `Åminnelse seder`, `Begängelsemetoder`, `Bemärkta personer, Lenin, Greta Garbo och Rikard III, och kungligheters jordafärd`, `Gravsmäckning`, `Eldbegängelsetraditioner vid floden Ganges`, `De stora krigens gravar`.

De 45 kvartstimmestlånga föreläsningarna med efterföljande frågor och diskussioner präglades av internationell bredd, ämnenas mångsidighet inom konferensens ram och av synnerligen hög kunskapsnivå.

Några exempel: Fil dr Mattias Frihammar, Etnografiska institutionen vid Stockholms Universitet, redogjorde för ett nioårigt (1990-99) förlopp, omkring hur Greta Garbos anförvanter, med beaktande av omvärldens syn på en fd filmstjärna med särpräglad personlighet, öppet uttalade externa bevekelsegrunder av provinsial karaktär samt tradition, kultur, familjeband och -säkerhet, valde platsen (Skogskyrkogården i Stockholm) för hennes sista vilorum, i fast förvissning om att den representerade vad man eftersträvat. Och att Aftonbladet lät meddela, "äntligen kommer Garbo hem" tillsammans med att PR-firman KREAB (med kontor i New York) iklädde sig rollen som begravningsarrangör, som man säger, till pjäsen.

Doktorand Sian Anthony beskrev och reflekterade över den omfattande exhumering (1.000 gravplatser med 2.374 kvarlevor) och efterföljande gravsättning som påbörjades 2009 inom Assistenskyrkogården i Köpenhamn. Allt med anledning av byggandet av en tunnelbanestation i ett av begravningsplatsens hörn. Det är ju bekant att det av och till varit olika förslag, att vissa områden skulle ges karaktären av och nyttjas som allmän dygnetruttillgänglig park med därtill hörande arrangemang. Men med motiveringen att sambandet mellan gravmonument och kvarlevor, som ansågs vara platsens inneboende "mål och mening", därigenom skulle brytas, organiserades krafter som motsatte sig detta. Och i maj 2014 fastställdes en fredningsprincip som säkrar delar av Assistenskyrkogården som "lokal begravningsplats" för gravrättsupplåtelse till år 2150. Aktörerna i denna tvist har i huvudsak varit Köpenhamns kommun och Danska Naturfredningsföreningen.

I England och Skottland finns många exempel på, hur de från 1800-talet härstammande privatägda begravningsplatserna lämnades att förfalla, när ingen gravplatsmark längre fanns att upplåta (försälja). Berömda Highgate begravningsplats i London är ett sådant. Långt mindre känd var Warriston begravningsplats i Edinburgh. Arkitekt Karen Wilson Baptist kom från USA för att förmedla dess historia. Den anlades av Edinburgh Begravningsplatsbolag och invigdes 1843. Gestaltungsmodell var parkkyrkogården, den första i sitt slag i Edinburgh, men följd av många liknande runt om i Skottland. Den gavs en kvalificerad landskapsgestaltung som rönt stor uppskattning. Bl a var den känd för sina almar. De många framstående personernas gravar, etablerade under den Viktorianska eran, försågs också med monument av hög klass. 1929 byggde Begravningsbolaget om en befintlig byggnad från 1800-talets början till krematorium. Den därefter alltmer försämrade ekonomin medförde ett begynnande förfall. Parkstrukturen gick förlorad, skulpturala och andra monument lämnades åt sitt öde och många av dem täcktes av växtlighet. Misshälligheterna fick till följd att Warriston begravningsplats tvångsförsåldes till staden Edinburgh 1994. Men likväl har begravningsplatsen i kraft av vad den en gång varit klassats som naturskyddsområde. Olika skyddsåtgärder har fått göras kring många av monumenten och några nya gravplatser är fn inte möjliga att upplåta. Hoppet står nu sedan juli 2013 till Warristonbegravningsplatsens Vänner. Ett då dussintal personer som tagit som sin uppgift att bokstavligen röja undan snår och bråte, rensa monument och murar, återställa vägar och stigar, göra vilplatser tillgängliga och erbjuda guidade vandringar i en återvunnen kulturmiljö med 150-åriga anor. Nu efter två år har "Vännerna", som blivit allt fler, gjort storartade insatser, som låter besökaren skönja vilka kvaliteter inom natur och kultur som Skottlands mönster som parkkyrkogård erbjuder.

Kulturarvsprofessor Mike Robinson ägnade sitt timslånga (undantag från kvartstimmesregeln) föredrag åt att beskriva soldatbegravningar under Första världskriget och de krigskyrkogårdar som blev följden. Han betonade den genomgående ambitionen, att de stupade skulle återbördas till hembygden. Men om detta inte gick, att de skulle föras till gemensamma, men lokala, begravningsplatser för att i ett senare skede gravsättas på större nationella enheter. Exempel på detta var de initialt 120 krigskyrkogårdarna i Belgien, som nu koncentrerats till tre dylika. Att dessa liksom en rad motsvarigheter blivit turistmål med sina särskilda personliga bevekelsegrunder ligger i sakens natur. De hundraårsminnen av Första världskriget som nu infaller har visat många prov på detta. I de länder som deltog i kriget finns i dag officiella organisationer, som ansvarar för krigskyrkogårdar - då utan att göra åtskillnad mellan vän och fiende.

Om man ska kalla något spektakulärt inom konferensens ram, var det besöket på Livrustkammaren med utställningen Dödens Teater. Den gav en ingående - för att inte säga inträngande - och uttrycksfull historik över svenska kungligheters död och begravning från Gustav Vasa till våra dagar. I boken med utställningens namn som titel kan denna del av vår historia grundligt studeras. Det den initierade läsaren blir minst sagt förvånad över är, vad som kan ligga bakom det de foton som finns på sid 169 och 232 visar. Förhoppningsvis kommer de offentliga föreläsningar som ges på Livrustkammaren under januari och februari 2016 att ge svar. Utställningen pågår till juni detta år. Däremot klargjordes det, att den recensent av boken som i en branschtidskrift framhållit, att en av

kungahusets medlemmar skulle, som det anføres, ha låtit "snabba på sin hädanfärd" (död), inte uttryckt sig korrekt.

Till allt detta kan läggas mottagningen i Stockholms stadshus och guidad rundvandring på Skogskyrkogården. Bägge inslagen till stor glädje för de utländska deltagarna.

Med erfarenhet från tidigare liknande intressanta och lärorika begravningsverksamhetsarrangemang är man likväl benägen att beteckna detta för "alla konferensers moder" inom sin genre.

Börje Olsson

Åhörare och konferensguide